

Kap 21 : Eftermäle.

Levnadstecknarna har haft svårt för Oscar. Andreas Tjernelds artikel i Svenskt biografiskt lexikon (1992) är i det avseendet typisk. Mera ett monument över Oscar än en skildring av en levande person & i slutet en förkastelsedom:

O speglade sin samtid men satte inte sin prägel på någon epok, och han brukar heller inte räknas till de stora kungarna. Kontrasten mellan hans vankelmod och Karl Johans dådkraft är slående, och det råder inga tvivel om att han efterlämnade en försvagad kungamakt. Med sitt veka, förfinade men högdragna väsen uppnådde han ej heller den bullrande folkliga Karl XV:s breda popularitet. ... Genom sina insatser för 1840-talets reformverk, låt vara inom ramen för anakronistiska ansatser till upplyst despoti, bidrog [dock] O tveklöst till betydande och långsiktiga förändringar av det sv samhället.

Oscars eftermäle har med tiden ytterligare försämrats. Det som läggs honom till last är att han i den nya tidens anda ville vara både kung & politiker. Jag citerar ett avsnitt ur samlingsverket Sveriges historia, där Oscars tid som regent tolkas i enlighet med Habermas teorier om borgerlig offentlighet:

Oscar I har beskrivits på så många olika sätt att han närmast påminner om en kameleont. Vissa såg honom som en fantast och jakobin, andra som svag och eftergiven. Han beskrevs som en kall taktiker och ränksmidare, som vek undan när svårigheterna hopade sig, men förr eller senare återkom på en omväg, som väntade och tröttade ut motståndare genom att uppskjuta avgöranden, som slingrade sig mellan partier och väckte missnöje utan att hans makt minskade. Efter Krimkriget var hans ställning trots motgången så stark att finansministern J.A. Gripenstedt i en anonym artikelserie – troligen utan grund – varnade för kungliga enväldesplaner. Han var till en början reformvän men med ambitionen att fullfölja faderns »allenastyrande«. Den ambitionen minskade inte när reformivern bromsade.

Oscar I hade sinne för vad som rörde sig i tiden, som många uppfattade som förvirrad med nya och dunkla slagord som demokrati, politik, revolution, republik, socialism och kommunism. Orden hade ännu inte format sig till vår tids betydelse utan var öppna och inbjöd till skilda tolkningar och program. »Vi vill ha republik, men med en *riktig* kung« skrek man ur massan på Storkyrkobrinken under marskravallerna 1848. Demokrati associerade många till pöbelvälde och giljotin. Med vaksamma ögon följde kungen alla opinionsyttringar med de nya slagorden. Synen på tidningarna växlade mellan bottenlöst förakt och okritisk respekt. Genom sina goda presskontakter spelade han ut bördsaristokratin mot den nya börsaristokratin och höll efter »herrarna« med vissa radikala blad som han understödde via mellanhänder.

Kungen behärskade spelet om opinionerna bakom kulisserna. Han hade från fadern tagit över det privata ämbetsverket Konungens byrå, som svarade för den personliga och officiösa korrespondensen med in- och utland. Genom byrån prenumererade han på en rad svenska, norska, danska, tyska, franska och brittiska tidningar. Dit skickades också pressklipp från beskickningarna. Karl Johan streckade för ställen i utländska tidningsartiklar som han ansåg vara passande läsning för folket och lät översätta dem för tryckning i svenska press. Oscar I fortsatte den aktiviteten, men i större omfattning och mera systematiskt. Till skillnad från sin far begrep han också att en nyhet var bättre ju färskare den serverades. Han analyserade tidningarna, sökte fastställa deras egenart och anpassade sig till dem när han planerade budskap. Som mellanhand till in- och utländska tidningar användes högre ämbetsmän och privatpersoner, till

exempel friherre Knut Bonde som var chef för Kungl. Teatern. Bonde berättade skrävlande hur han släppte kopplet av tidningshundar på dem som var näsvisa eller krånglade. Oscars förbindelser med de radikala skandaltidningarna *Söndagsbladet* och *Folkets Röst* var utmärkta. *Söndagsbladet* var de fattiga klassernas organ, uppskattat bland annat för referaten från polisdomstolen. *Folkets Röst* angrep ständigt börsaristokratin och de storborgare där liberalismen hade sina främsta anhängare. Lars Johan Hierta angreps hänsynslöst för ett kontrakt med en arbeterska vid sin fabrik i Barnängen, »Svältängskontraktet«. Oklart på vilka grunder. Samtidigt slog tidningen vakt kring konservativa värden som religion och familj, hyllade kungen och kronprinsen och drev kunglig propaganda.

Oscar I följde noga med i den utländska pressen. Före och under Krimkriget lyckades han anonymt eller under pseudonym införa artiklar i *Times*. Han hade via sina bulvaner kontakt med telegrambyrån Agence Havas, genom vilken man kunde få in artiklar i mycket olika tidningar utan att ursprunget framgick. Sedan återanvändes artiklarna som utländska referenser att åberopa i den svenska kampen om opinionsbildningen.

När kungamakten på detta vis både sökte sig och drogs in på den nya offentlighetens scen blev de kvarstående referenserna till kung av Guds nåde allt mer tom retorik, och principen om maktutövning genom osynlighet och avstånd blev allt mer ohållbar. Kungarna fick motspelare i den offentliga debatten, vilket blev allt tydligare i samband med den utrikespolitiska aktivismen under 1850- och 1860-talen. då unionens regeringar öppet gick emot den kungliga politiken. Särskilt tydligt var detta samband med den danska krisen 1863. Något senare tvangs Karl XV in i ett spel om opinionerna i samband med representationsfrågan. Med sitt stöd för reformen sökte han i opinionen för en skandinavisk kungakrona.

...

Karl XIV Johan, Oscar I och Karl XV var, som historikern Göran B Nilsson formulerat det, politiska dubbelspelare som höll alla utgångar öppna. Karl Johan höll sig i bakgrunden, men efterföljarna var teaterkungar på den framväxande borgerlighetens offentliga scen. Bernadotterna fick dela med sig av rollerna till ett växande antal estradörer i ett offentligt rum som blev allt trängre.¹

Min tro är att de svenska hävdatecknarna inte har fattat innebörden av Oscars roll som upplyst monark. Denna brukar ses som en fas i övergången mellan envælde & parlamentarism, som ett försök att sätta enväldet av Guds nåde på sekulär grund genom att poängtera monarkins statsnytta. En upplyst ”borgerlig” monark kunde genomföra alla de reformer som ständsriksdagen motarbetat. Vilket var precis det som Oscar syftade till.² I omgivningens tolkning var dock alla reformer *ipso facto* liberala landvinningar. Det finns en viss komik i att Oscar p g a sin reformvilja antogs vara för ett parlamentariskt styrelseskick, på samma sätt som hans far antogs innerst inne vara republikan.

¹ Stråht, 2010: ss. 145-149.

² Bluche 1968.